

MUSIIKIN MERKITYS ERILAISILLE OPPIJOILLE

Anniina Rautanen

Kandidaatintutkielma

Musiikkikasvatus

Musiikin, taiteen ja kulttuurin

tutkimuksen laitos

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Anniina Rautanen	
Työn nimi Musiikin merkitys erilaisille oppijoille	
Oppiaine Musiikkikasvatus	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Kevät 2022	Sivumäärä 23
Tiivistelmä <p>Millainen rooli musiikilla on vammaisten ja erilaisten, tukea tarvitsevien oppijoiden elämässä? Millä tavalla ihmisten erilaisuus ja toisaalta ennakkoluulot vaikuttavat kasvavaan nuoreen? Muun muassa näitä kysymyksiä pohdin kandidaatintutkielmassani. Tutkielmani on kirjallisuuskatsaus, joka tarkastelee erityismusiikkikasvatusta, erilaisten oppijoiden haasteita koulunkäynnissä ja musiikin tuomia ratkaisuja näihin haasteisiin.</p> <p>Avaan tätä aihetta myös omien kokemusten ja näkemysten kautta käyttäen kirjallisuutta tukenani. Kerron erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden kouluarjesta sekä opettajan että oppilaan näkökulmat huomioiden. Esitän muutamia ongelmakohtia liittyen esimerkiksi diagnosoinnin aiheuttamaan leimautumiseen ja sen myötä kiusatuksi tulemiseen sekä vastaan inkluusion ja integraation ikuisuuskytymyksiin. Näihin kaikkiin aiheisiin liitän tietenkin musiikilliset mahdollisuudet ja ratkaisut.</p> <p>Katsauksen lopussa tarjoan musiikinopettajille muutamia musiikinopetusta tukevia ratkaisuja, joiden tavoitteena on mahdollistaa musiikilliset kokemukset ja elämykset erilaisille ihmisille ja oppijoille. Kaikki ansaitsevat tasavertaista musiikinopetusta, oli sitten tuen tarpeita tai ei.</p>	
Asiasanat – Erityismusiikkikasvatus, musiikinopettaja, inkluusio, integraatio, erilainen oppija	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	4
2	YLEISTÄ.....	6
3	KATSAUS ERITYISMUSIIKKIKASVATUKSEEN	8
3.1	<i>ERITYISMUSIIKKIKASVATUS.....</i>	<i>8</i>
3.2	<i>MUSIIKINOPETUS ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVILLE OPPIJOILLE.....</i>	<i>9</i>
3.3	<i>ERITYISLUOKANOPETTAJAN JA OHJAAJAN NÄKÖKULMA.....</i>	<i>10</i>
4	CP-VAMMAINEN OPPILAS JA MUSIIKKIHARRASTUS	13
5	AJATUKSIA INTEGRAATIESTA JA INKLUUSIESTA	15
6	MUSIIKINOPETTAJALLE	18
7	LOPUKSI.....	20
	LÄHDELUETTELO.....	22

1 JOHDANTO

Taideaineet ovat oppilaille tärkeä osa koulupäivää ja joillekin jopa tärkein. Monelle erityisoppilaalle muun muassa juuri musiikista on muodostunut yksi koulupäivien odotetuimmista tunteista. Opettajan kannustus ja tuki ovat korvaamattomia oppilaille, sillä oppilaan innostus ja motivaatio saattavat loppua, jos vierellä ei ole tsemppaavaa aikuista, eli tässä tapauksessa opettajaa. Vaikka oppilas ei tukea oppimisessa tarvitsisikaan, on opettajan hyvä olla tietoinen ja kouluttautunut eriyttämisen keinoista sekä erilaisista tukitoimista. Luokat ovat kuitenkin täynnä erilaisia oppijoita, joille toimivat erilaiset opetustavat ja -käytänteet.

Kandidaatintutkielmassani syvennyn mahdollisuuksiin, joita erityispedagogiikan ja musiikkikasvatuksen yhteistyöllä voidaan kouluissa saavuttaa. Teen tutkielmassani katsauksen erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden musiikillisten elämysten ja kokemusten saavutuksiin. Perehdyn myös siihen, miten tärkeässä roolissa musiikki on erityisoppilaiden elämässä. Erityisen tuen tarpeen kirjo on todella laaja, minkä vuoksi en käy kaikkia sen alalajeja tässä katsauksessa läpi. Esimerkiksi autismin laajan kirjon jätän tutkielmastani pois, sillä kyseisestä aiheesta löytyy jo paljon tutkimustietoa. Keskityn tässä kirjallisuuskatsauksessa muun muassa erityismusiikkikasvatukseen, erilaisten oppijoiden kouluarkeen ja yhtenä esimerkkinä tarkastelen myös CP-vammaisen oppijan mahdollisuuksia musiikin parissa. Erityisesti pohdin, miksi taideaineet, kuten musiikki, ovat tärkeä osa erityisoppilaiden koulunkäyntiä ja elämää.

Erilaisuus ja tuen tarve eivät tee ihmisen elämästä arvotonta, vaan päinvastoin. Tällaista ajattelutapaa kannatan ja se on yksi syy, miksi opiskelen erityispedagogiikkaa musiikkikasvatuksen rinnalla. Olen motivoitunut oppimaan, syventämään tietämystäni kyseisestä aiheesta ja myös avoin tarkastelemaan omaa ammattiani tulevana musiikinopettajana erityispedagogiikan antimin. Erityispedagogiikan opinnot ovat avanneet silmiäni esimerkiksi ihmisen elämän arvokkuudesta, tasa-arvokysymyksistä ja myös omasta tulevaisuudestani opettajan tehtävissä. Kandidaatintutkielmassani hyödynnän myös jo suorittamiani erityispedagogiikan kursseja (ERIP102 ja ERIA1050) ja muun muassa kahta oppilastyötä, jotka olen aikoinaan kirjoittanut osittain samoista teemoista, joita käsittelen tässä kirjallisuuskatsauksessa.

Taito- ja taideaineet antavat oppilaille mahdollisuuden hengähtää teoriapainotteisen kouluarjen keskellä. Taideaineiden antama ”henkireikä” taas auttaa oppilaita jaksamaan ja motivoitumaan koulupäiviin kokonaisuudessaan, toteaa Juvonen (2008). Oppiminen kokemuksen kautta luonnistuu kätevästi taito- ja taideaineissa, sillä ne luovat ilmapiirin, jossa voi vapaasti ilmaista itseään ja tunteitaan. Taito- ja taideaineissa on aina lupa myös epäonnistua, mikä tuo oppilaalle uskallusta kokeilla erilaisia asioita matalalla kynnyksellä. Kun tunnilla on rento ja rohkaiseva tunnelma, luokan välinen dynamiikka kehittyy sekä oppilaat oppivat myös yksilöinä enemmän muun muassa erilaisten ihmisten hyväksymisestä. (Juvonen 2008, 75–92.)

2 YLEISTÄ

Suomessa on monipuolinen palvelujärjestelmä, ja sen ansiosta lapsiperheillä on maassamme pääasiassa hyvä tilanne, toteavat Määttä ja Rantala (2016). Kaupungit ja kunnat huolehtivat monista niille kuuluvista, lakisääteisistä palveluista. Ne järjestävät muun muassa äitiys- ja lastenneuvolapalveluja ja esiopetusta. Yhteiskunnan rooli on siis merkittävä lapsiperheiden arjessa. Valitettavasti yhteiskunnan tasapuolisesti kaikille tarjoama tuki ja palvelut eivät aina riitä. Opettajien ammattikunta huolehtii paljon oppilaista ja on huolissaan myös heidän kotiooloistaan. Tilastot kertovat, että jopa kolmannes lapsista kärsii. Heidän hyvinvointiansa koetellaan. Tämä näkyy siten, että erityisen tuen tarve on kasvanut varhaiskasvatuksessa ja peruskouluissa. Lastensuojelun asiakasmäärät ja psykiatriset hoidot ovat lisääntyneet. Lasten pahoinvointia lisää jo se asia, että he eivät nuku tarpeeksi. Myös perheen vähäiset tulot ovat uhka lapsen hyvinvoinnille. Lapsia jää Suomessa liian pitkiksi ajoiksi yksin ja tämä saattaa heijastua lapsen muotoutuvaan minäkuvaan. Liiallinen yksinolo voi heikentää myös lapsen koulunkäyntiä ja -menestystä. (Määttä & Rantala 2016, 8-10.)

Lapsen hyvinvointi on riippuvainen monista eri asioista, kuten asumisesta, perheen tuloista sekä ulkoisista ja sisäisistä kanssakäymisistä, jatkavat Määttä ja Rantala (2016). Jotta yksilö voi hyvin, hänen ajankäyttönsä, arjen struktuurinsa, leppäämisensä, ruokailunsa, liikkumisensa ja sosiaaliset taitonsa täytyy olla kunnossa ja tasapainossa. Kun varhaiskasvatuksessa arvioidaan lapsen tuen tarvetta, se tehdään vanhempien ja kasvatushenkilökunnan tekemien havaintojen ja niihin pohjautuvien tarkastelujen pohjalta. Taustalla vaikuttaa luonnollisesti myös se, millaisia tuen tarpeita lapsella on todettu aiemmin. (Määttä & Rantala 2016, 17, 89.)

Kolmiportaisen oppimisen ja koulunkäynnin tuen mallia kehitetään jatkuvasti, kertovat Siiskonen, Alila, Hännikäinen, Pitkänen, Walle, Kaakkurinniemi ja Häyrynen (2017). Oli kyse sitten yleisen, tehostetun tai erityisen tuen tarpeesta, jokaisella oppilaalla on oikeus saada tarvitsemaansa tukea oppimiseen ja koulunkäyntiin, kun tuen tarve ilmenee. Yleinen tuki on saatavilla kaikille oppilaille. Yleiseen tukeen kuuluvat vahvasti eriyttäminen ja ennaltaehkäisy. Tehostetussa tuessa keskitytään enemmän yksilöihin ja yksilöiden haasteisiin koulunkäynnissä. Erityinen tuki vaatii taas jo pedagogisen selvityksen, moniammatillisen työryhmän ja HOJKSin eli kirjallisen suunnitelman oppilaan koulunkäynnistä ja esimerkiksi oppilaan oppimisen tavoitteista sekä tarvittavista opetusjärjestelyistä. Oppilas, jolla on erityisen tuen tarve, voi

saada oppilaspaikan esimerkiksi Valteri-koulussa, jossa oikeanlaisen tuen antaminen on prioriteettina. (Siiskonen ym. 2017, 208.)

Koulujen ja kotien yhteydenpito oppilaiden koulunkäyntiin ja hyvinvointiin liittyvistä asioista on erittäin olennaista ja jopa välttämätöntä. Yhteistyön velvoite koulun ja kodin välillä on kirjattu lakeihin. Ensimmäisenä tämä kirjattiin päivähoitolakiin vuonna 1973 (36/1973). Lakiuudistuksen myötä kirjaus tehtiin myös perusopetuslakiin vuonna 1998 (628/1998). Velvoite yhteistyöstä kotien kanssa on kirjattu edellä mainittujen lakien lisäksi myös lukiolakiin (629/1998) ja ammatillisen koulutuksen lakiin (630/1998).

3 KATSAUS ERITYISMUSIIKKIKASVATUKSEEN

3.1 ERITYISMUSIIKKIKASVATUS

Maailma on täynnä erilaisia ihmisiä, joten on siis selvää, että erilaisia oppijoitakin löytyy paljon. Valitettavasti joskus musertavat ennakkoluulot eivät anna edes mahdollisuutta erilaisuudelle. Miksi erilaisuutta pelätään? Miksi ihmisten erilaisuus jakaa yhteiskuntamme erilaisiin ”kuppikuntiin”, joissa toiset ovat parempia kuin toiset?

Onneksi nykyään erilaisuutta ajatellaan enemmän rikkautena kuin negatiivisena asiana, kertovat Kaikkonen ja Laes (2011). Erityismusiikkikasvatuksen tavoitteena on edistää tasa-arvoa antamalla erilaisille oppijoille, ryhmille ja kokoonpanoille mahdollisuus oman muusikkouden löytämiseen ja sen kehittämiseen. Tulevaisuus tulee olemaan entistä suvaitsevaisempi ja tasa-arvoisempi, kun erilaiset oppijat voidaan nähdä myös ammatillisessa työssä, kuten esiintyjinä. (Kaikkonen & Laes 2011, 12.) Vaikka erityismusiikkikasvatusta ei ole tutkittu vielä kovin paljoa, on se mielestäni yksi tärkeimmistä musiikkikasvatuksen osa-alueista.

Juha Salo (2009) toteaa artikkelissaan, että musiikintunnilla kaikilla on oikeus musiikillisiin kokemuksiin ja elämyksiin, oli sitten kyseessä oppilas, jolla on tuen tarpeita tai ei. Tämä edellä mainittu toteamus ja periaate pätee totta kai myös muihinkin oppiaineisiin ja tilanteisiin, ei ainoastaan musiikintunnille. Salo kiteyttää hyvin erityismusiikkikasvatuksen tärkeimmän ajatuksen: “Kaikki oppivat soittamaan – ja kaikilla on oikeus soittaa, vaikeivät oppisikaan”. (Salo 2009, 198.)

Niin kuin edellä jo mainitsinkin, erityismusiikkikasvatuksessa olennaista on se, että erilaiset oppijat saavat kaikki tasavertaista musiikinopetusta, jokaisen omat tuen tarpeet huomioiden. Erityistä tukea tarvitsevalle oppilaalle tehdään yhdessä opettajan ja oppilashuollon kanssa oma henkilökohtainen opiskelusuunnitelma, jossa käydään läpi oppilaan oppimisvalmiudet, vahvuudet, erityisen tuen tarpeet ja tavoitteet sekä oppimisen suhteutus yleiseen opetussuunnitelmaan. Oppilaan oppimista ja edistystä seurataan säännöllisesti. (Kaikkonen 2009, 205.)

3.2 MUSIIKINOPETUS ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVILLE OPPIJOILLE

Vaikka uusimmat opetussuunnitelmat tarjoavat paljon monipuolisia opetusmahdollisuuksia erityistä tukea tarvitseville henkilöille, on haasteeksi ja yllättäen myös peloksi muodostunut erilaisen oppijan kohtaaminen. Toisena haasteena opettajilla on opetuksen toteuttaminen käytännössä, ja ajatus pedagogisista muutostarpeista saattaa myös kauhistuttaa. (Kaikkonen 2009, 205.)

Pystyn tunnistamaan nämä haasteet ja pelot. Varmasti monella opettajalla, koulutuksesta ja eri opetettavasta aineesta huolimatta, on erilaisia pelkoja ja jännitteitä liittyen opetukseen, oppilaisiin ja haasteisiin tällä alalla. Uskon, että kokemus, avoimuus ja armollisuus ovat tärkeitä asioita muistaa, kun hyppää työelämään tai kohtaa siellä uusia haasteita. Myös huumorin avulla kannattaa joskus käsitellä asioita. Onnistumisen kokemukset tuntuvat varmasti mahtavalta ja kaiken sen työn arvoiselta sekä opettajalle että oppilaalle, kun haasteet ovat yhdessä selätetty ja päästy haluttuun tavoitteeseen.

Kaikkosen (2009) mukaan mitä luultavimmin nämä haasteet ja pelot muuttuvat kuitenkin opettajan eduksi, sillä kohtaaminen erilaisten oppijoiden kanssa syventää parhaimmillaan käsitystä omasta opettajuudestaan ja sen laajuudesta. Käsitys siitä, että oppilas nähdään ”ongelmana” muuttuukin oman opettamisen tarkasteluun ja kehittämiseen, minkä kohteena ovat oma opettajuusidentiteetti ja erilaiset sekä monipuoliset opetusmenetelmät ja -käytänteet. (Kaikkonen 2009, 205.)

Musiikinopettajan tärkeänä tehtävänä musisoimisen lisäksi on opettaa vuorovaikutustaitoja. Sosiaalisten kanssakäymisten toistuminen erilaisten oppijoiden kesken lisää positiivisen asenteen muodostumista oppilaille, kuvailevat Rätty ym. (2016, 327). Opettajat voivat edistää tätä kanssakäymistä ja positiivista asennetta näyttämällä oppilaiden erilaisuutta vuorovaikutuksen avulla sekä täten opettaa tärkeitä arvoja ja sosiaalisia taitoja (Rätty ym. 2016, 327). Opettajien ja oppilaiden hyvät sosiaaliset taidot sekä positiiviset asenteet ovat taas perusta

onnistuneelle opetukselle ja oppimiselle. Tästä mielestäni eritoten musiikinopettajat hyötyvät, sillä musiikinopetustilanteessa opettaja ja oppilaat ovat erittäin paljon vuorovaikutuksessa.

Opetustilanteessa ei ole kyse ainoastaan oppilaan oppimisesta ja kasvusta, vaan myös opettajalla on mahdollisuus oppia uutta sekä edistää omaa henkilökohtaista kasvua opetustilanteissa, muistuttaa Salo (2009). Erityisoppilaan ja opettajan ihannetilanteessa he kasvavat oppimisprosessin myötä yhdessä. Opettajan henkilökohtainen kasvu ja oppiminen opetustilanteessa eivät välttämättä tapahdu nopeasti, esimerkiksi nuorilla ja juuri valmistuneilla opettajilla, Salo tarkentaa. Kehityksen huomaaminen sekä opettajalla että opettajan ja oppilaan välillä kokonaisvaltaisesti saattaa siis näkyä vasta tovin päästä. Opettajan ja oppilaan välinen side, eritoten erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden kanssa, on tärkeää molempien osalta. (Salo 2009, 196.)

3.3 ERITYISLUOKANOPETTAJAN JA OHJAAJAN NÄKÖKULMA

Keskustelin erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden koulunkäynnistä lähihoitaja Jani Karppasen (2021) kanssa. Hän on ollut ohjaajan töissä erityiskoulu Valteri Onervassa. ”Valteri on Opetushallituksen alaisuudessa toimiva valtakunnallinen oppimis- ja ohjauskeskus, joka tukee lähikouluperiaatteen toteutumista tarjoamalla monipuolisia palveluja yleisen, tehostetun ja erityisen tuen tarpeisiin”, kerrotaan Valterin nettisivuilla (Valteri 2022).

Karppanen (2021) työskenteli ohjaajana sokeiden oppilaiden parissa yhden lukuvuoden. Jo tämän yhden lukuvuoden aikana hän huomasi, miten tärkeää musiikki ja musiikintunnit ovat oppilaille heidän kouluarjessansa ja elämässä muutenkin. Karppanen oli sokeiden oppilaidensa kanssa mukana tiiviisti heidän arjessaan, sillä hän avusti oppilaitaan aamusta iltaan myös ennen ja jälkeen koulupäivien. Kun ohjaaja on näin paljon läsnä oppilaidensa arjessa, syntyy tietynlainen side ja luottamus heidän välilleen nopeastikin, kertoo Karppanen. (Karppanen 2021.)

Miten soittaminen sitten onnistuu ilman yhtä aistia? Vaikka sokeilta oppilailta puuttuu yksi aisti, se ei suinkaan tarkoita, etteikö musisoiminen onnistuisi. Päinvastoin, kun yksi aisti puuttuu, toinen vahvistuu. Oppilaat ilman näköaistia oppivat soittamaan ja laulamaan kuuloaistin varassa. Näköaistin puuttuminen voi jopa vahvistaa musiikillista kokemusta ja tekee

siitä erityisen, kun ainoastaan kuuloaistia oikeasti tarvitaan, toteaa Karppanen (2021). Muun muassa juuri tämän tarkan ja tärkeän kuuloaistin vuoksi musiikki ja musiikin harrastaminen on sokeille oppilaille erityisen tärkeää ja antoisaa. Musiikintunneilla on aina turvallinen ja tuttu ilmapiiri, koska oppilaat pääsevät musisoimaan ja nauttimaan heidän koulupäivänsä mieluisimmasta oppitunnista, kertoo Karppanen. Musiikintunnit tarjoavat myös tilaisuuden itseilmaisulle ja luovuudelle. Karppanen kehuu oppilaiden olevan todella taitavia musisoijia. (Karppanen 2021.)

Monilla lapsilla on erilaisia oppimisvaikeuksia pitkin koulutaivalta, toteavat Ahonen ym. (2019). Yleensä lapsen temperamentti vaikuttaa käyttäytymiseen ja reagoimiseen. Tämä on tietenkin jokaisella lapsella yksilöllistä ja erilaista. Temperamentti usein vaikuttaa koulunkäyntiin joko käytöshäiriöinä tai oppimisvaikeuksina. Oppimisvaikeuksiin ei luokitella muun muassa seuraavia: aistivammat, yleinen heikko älyllinen taso, tunne-elämän ongelmat, kasvuympäristön puutteet ja puutteellinen opetus. (Ahonen ym. 2019, 22, 27-28.)

Erytystä tukea tarvitseville diagnosoiminen on usein herkkä asia. Kehitysvamman, häiriön, sairauden tai jonkun muun vamman diagnosoiminen ja määrittely saattavat olla joidenkin vammautuneiden henkilöiden mukaan loukkaavaa ja perheelle leimaavaa. Kantojärvi (2012) kertoo professoreiden kritisoinneen termiä vuosikymmenet. Käsitteisiin liittyvät luokittelut ovat kuitenkin tapauskohtaisesti sopimuksenvaraisia. Suomessa käytetty termi ”kehitysvamma” on vain yksi monesta nimikkeestä ympäri maailmaa. (Kantojärvi 2012, 186.)

Luokittelun ja tyypittelyn käänköpuolena on aina riski oppilaan leimautumiselle. Hautamäki ja Savolainen (2015) kuvailevat diagnoosin ja leiman antavan ihmisille ”silmälasit”, joilla katsotaan ihmistä, mutta nähdään ainoastaan tämän diagnoosi ja tuen tarve. Tilanne saattaa useasti johtaa lapsen erilaisten piirteiden negatiiviseen korostamiseen. (Hautamäki & Savolainen 2015, 106.) Uhka lapsen eristäytymiseen, kiusatuksi tulemiseen ja syrjäytymiseen on luokittelun ja tyypittelyn vuoksi suuri (Määttä & Rantala 2016, 31).

Diagnosointi, diagnoosin epäily ja sen antaminen jakavat mielipiteitä. Vaikka diagnosointi saattaa johtaa oppilaan leimautumiseen ja tämän myötä kiusatuksi tulemiseen, on se kuitenkin minun näkemykseni mukaan merkittävä apu oppilaan tukitoimia mietittäessä. Tietenkään ei voi olettaa, että tilanne eskaloituu aina kiusaamiseen, mutta niin kuin edellä mainitsin, näinkin voi valitettavasti käydä. Usein tämä riski on kuitenkin otettava, sillä on ehdottoman tärkeää, että

tuen tarpeisiin vastataan ajoissa ja oikeilla tukitoimilla. Tämä on luonnollisesti helpompaa, kun tiedetään oppilaan mahdollinen diagnoosi.

Keskustelin erityisluokanopettaja Tapani Marjakosken (2021) kanssa lasten leimautumisesta ja sen uhkasta. Marjakoski toteaa oppilaidensa kokevan leimautumista harmillisen runsaasti. Marjakosken luokassa on maksimissaan kymmenen oppilasta. Luokassa on aina ylimääräinen paikka yhdelle oppilaalle akuutin tilanteen tullessa. Marjakosken oppilailla on muun muassa keskittymisen, käytöksen ja oppimisen kanssa haasteita sekä jokaiselle oppilaalla on erityisen tuen tarve. Erityisluokanopettajana Marjakoski huomaa erilaisuuden ja sen hyväksymisen olevan vaikea asia lapsille ja eritoten vanhemmille. Marjakoski on monesti joutunut todistamaan tilanteita, joissa kiusaamista on tapahtunut leimautumisen johdosta. (Marjakoski 2021.)

Ratkaisuksi koulussa, jossa Marjakoski (2021) työskentelee, erityisluokkaa integroidaan usein isoihin ryhmiin. Integraatiota toteutetaan esimerkiksi liikuntatunneilla. Isoon ryhmään integroiminen on ollut Marjakosken oppilaille merkityksellinen muutos, sillä koko porukan ryhmäytyminen ja onnistumisen kokemukset ovat kohentaneet monen erityisoppilaan itsetuntoa. Toisena merkittävänä itsetunnon kohottajana ja itseilmaisun välineenä ovat erityisluokan oppilaille olleet taideaineet, kuten kuvaamataito ja musiikki. (Marjakoski 2021.)

4 CP-VAMMAINEN OPPILAS JA MUSIIKKIHARRASTUS

On hyvä muistaa, että vammaisuus ja sairaus ovat eri asia. Elimistön puolustautuminen ja taistelu terveyden puolesta alkaa, kun ihminen sairastuu. Vammautuneilla ihmisillä on taas usein pysyvä anatominen tai fyysinen poikkeama. Vammaisuudelle ominaista ovat myös erilaiset toiminnalliset ja sosiaaliset esteet. (Määttä & Rantala 2016, 26-28.)

CP-vammalla tarkoitetaan motoriikan häiriötä, jotka johtuvat aivojen vauriosta keskushermostossa sijaitsevassa liikkeen ja tasapainon säätelykeskuksessa. Syy vamman aiheutumisesta jää usein avoimeksi. (Duodecim 2020.) Jos syy kuitenkin vammautumiselle löytyy, saattaa se johtua muun muassa hapen puutteesta tai kallon sisäisestä verenvuodosta (Väisänen 1996, 8). Vaurio kehittyvissä aivoissa syntyy sikiökaudella, synnytyksen aikana tai viimeistään varhaislapsuudessa. CP-vamma tyypillisesti johtaa pysyvään liikkumisen ja toiminnan vaikeuteen tai esimerkiksi pakkoliikkeisiin, jotka ovat tahdosta riippumattomia. CP-vamma ei tarkoita kehitysvammaa, mutta osalla henkilöistä saattaa olla sekä CP- että kehitysvamma. (Duodecim 2020.)

CP-vammaisia kuntoutetaan fysioterapialla, joka on erityisen tärkeä aloittaa heti kuntoutuksen alussa. Hoitoon lisätään tarvittaessa myös puhe- ja toimintaterapiaa. Väisänen (1996) toteaa musiikin olevan tärkeä osa kuntoutusta, sillä se toimii tässä tapauksessa terapeuttisesti melkein samalla tavalla kuin liikkeen harjoittaminen. Musiikki ei ole ainoastaan aistillista mielihyvää korville tai henkinen tukipilari. Musiikki vaikuttaa ihmiseen myös fysiologisesti, kuten hengityksen kiihtymisenä ja aineenvaihdunnan sekä entsyymien tuotannon muutoksina, vakuuttaa Väisänen. Musiikki avustaa myös liiketerapian lisänä liikuntavammaisten koordinaatiokykyä ja edesauttaa nauttimaan niistä fyysisistä kyvyistä, joita kehossa on jäljellä. (Väisänen 1996, 11-12, 16.)

Väisänen (1996) teki vuonna 1987 kyselyn, johon osallistui 34 CP-vammaista henkilöä. Kyselyllä Väisänen kartoitti, kuinka moni CP-vammainen oppilas harrastaa musiikkia ja millainen rooli musiikilla on heidän elämässään. (Väisänen 1996, 29.) Tarkastelin Väisänen kyselyn tuloksia, ja suurin osa osallistujista vastasi saaneensa innostuksen musiikkiin kouluaikana ala- ja yläkouluikäisenä. Musiikkiharrastuksen syntyyn vaikuttivat muun muassa ystävät ja musiikinopettaja. Vaikka otanta tässä kyselyssä ei ole kovin laaja, voi mielestäni silti

todeta, että hyvällä kouluajan musiikinopetuksella ja kannustavilla opettajilla on suuri merkitys eritoten niille oppilaille, joilla on vaikuttavia haasteita jo ainoastaan elämisen perusasioissa.

Ihmeellistä, miten paljon erilaisia keinoja musiikin harrastamiseen löytyy myös vaikeasti vammaisille ja kuinka suuri voimavara musiikki ylipäätään on. Ihminen voi olla jopa neliraajahalvaantunut ja silti kykenevä harrastamaan musiikkia, muutenkin kuin vain kuuntelemalla.

5 AJATUKSIA INTEGRAATIOSTA JA INKLUUSIOSTA

Käsitteet integraatio ja inklusio ovat kaksi eri käsitettä, mutta ajavat samaa asiaa. Integroinnilla tarkoitetaan erityisopetuksessa olevan oppilaan viemistä yleisopetukseen, toteaa Raivio (2005, 20). Integrointia käytetään ratkaisuna esimerkiksi onnistumisen kokemusten saavuttamiseen ja ryhmäytymiseen, erityisesti taideaineiden parissa, kertoo erityisluokanopettaja Marjakoski (2021).

Inklusioita ja integraatioita voi, ja lapsen tuen tarpeesta riippuen kannattaakin, hyödyntää jo varhaiskasvatuksessa. Kesäläinen ym. (2019,11) toteavat tehdyn tutkimuksen perusteella, että itsesäätelyn ja kielellisten vaikeuksien kanssa kamppailevat lapset kehittyivät ja oppivat sosiaalisen leikin taitoja ryhmässä, jossa oli integroituna lapsia, jotka tarvitsevat tukea ja lapsia, jotka eivät tarvitse tukea. Tärkeänä pedagogisena tavoitteena varhaiskasvatuksessa tutkijat näkevät lasten ohjaamisen ja kannustamisen sosiaaliseen leikkiin, sillä leikin ansiosta kehittyneet vuorovaikutustaidot sekä lisääntynyt osallisuus varmistavat lasten mahdollisuuksia oppia. Tutkimuksen mukaan kuitenkin vaikeasti vammaiset lapset eivät hyötäneet integraatiosta. Inklusio ja integraatio eivät siis aina ole oikea ratkaisu lapsen koulunkäyntiä ja tukitoimia mietittäessä ja toisille se taas sopii paremmin. (Kesäläinen ym. 2019,11.)

Tutkimuksia on tehty myös vammaisista ja ei-vammaisista yläkouluikäisistä nuorista, jotka ovat opastettu suunnitellusti yhteistoimintaan ja vuorovaikutukseen inklusiivisessa luokassa, kertovat Schaefer, Cannella-Malone ja Brock (2018). Vuorovaikutus tukea tarvitsevien oppilaiden ja tukea tarvitsemattomien oppilaiden välillä lisääntyi sekä itsenäisissä tehtävissä että ryhmätyöskentelyn parissa. Hyvät tulokset eivät kuitenkaan riittäneet luokan ulkopuolelle, kuten välitunneille ja vapaa-ajalle. Schaefer ym. painottavat myös vuorovaikutustaitojen ja sosiaalisten taitojen opetusta sekä tukemista oppitunneille ja vapaa-ajan toiminnan tilanteisiin. Liialliseen luentotyypin ja opettajajohtoiseen opetukseen tulisi myös tutkijoiden mukaan kiinnittää huomiota, jotta nämä eivät olisi ainoa opetuksen muoto. Oppilaiden aktivoiminen opetuksessa nimittäin lisää vuorovaikutusta ja sosiaalisuutta luokassa ja mahdollisesti myös luokan ulkopuolella. (Schaefer ym. 2018, 9-12.)

Inklusio ja integraatio jakavat paljon mielipiteitä eritoten opettajien keskuudessa (Raivio 2005, 22). Minun kantani inklusio- ja integraatiokysymyksiin ovat aika yksilökeskeiset. Kun

mietitään lapsen tai lasten integroimista yleisopetukseen, tulee mielestäni ensin ajatella lasta, jolla on erityisen tuen tarpeita ja sitä, onko integroimisesta enemmän haittaa vai hyötyä oppilaalle.

Musiikintunnilla integroiminen on minusta hyvä idea, mutta myös haastava sellainen. Erityisoppilaiden integroiminen esimerkiksi taideaineisiin, kuten musiikintunnille, antaa lapsille mahdollisuuden oppia erilaisuudesta myös opetettavan aineen lisäksi. Yksi inklusion ja integraation tärkeimmistä tavoitteista minulle on se, että kiusaaminen ja erilaisuuden oudoksuminen vähentyisivät.

Banduran (1977) esittelemän sosiaalisen oppimisen teorian eli mallioppimisen mukaan ihminen oppii muun muassa havainnoimalla ja jäljittelemällä muita ihmisiä. Meillä kasvattajilla on suuri rooli siinä, miten suhtaudumme erilaisiin oppijoihin ja ihmisiin, sillä uskon sen vaikuttavan kasvavan lapsen ja nuoren muotoutuvaan minäkuvaan ja asenteisiin. Minun ja mahdollisesti myös monen muun toivo tulevaisuuden suvaitsevammasta maailmasta on lapsissa ja nuorissa. Tämän vuoksi opettajien ja kasvattajien on hyvä muistaa omalla käytöksellään näyttää hyvää esimerkkiä ja jakaa tärkeitä ajatusmalleja nuoremmalle sukupolvelle. Integroimalla erityislapsset ja lapset ilman tuen tarpeita mahdollistamme heille ympäristön, jossa kaikki saavat olla omia itsejään, oli sitten tuen tarpeita tai ei. Tämä on toki ihannetilanne ja aina integroiminen ei tuota hyviä tuloksia.

Musiikintunnin tulee mahdollistaa oppilaille avoimen ja helpon ilmapiirin itseilmaisuuksiin, oli sitten aiempaa musiikillista kokemusta tai ei. Uskallan väittää, että musiikki on myös ihmisiä yhdistävä tekijä. Tämän vuoksi uskon musiikintuntien soveltuvan hyvin erilaisille oppijoille ja ennen kaikkea yhdistämään erilaisia ihmisiä. Tällaiset muistot minulla on myös musiikintunneilta omilta yläkouluajoiltani.

Haasteina musiikinopetukseen integroimisessa näen esimerkiksi ryhmäkoot, musiikinopettajien riittämättömän tiedon eriyttämisestä sekä mahdollisten henkilökohtaisten avustajien puutteen. Musiikintunnit ovat usein melko nopeasti eteneviä ja tunnin aikana opettajalla saattaa olla monesti ”monta rautaa tulessa”, esimerkiksi yrittäessään saada oppilaat osallistumaan ja aktivoitumaan opetukseen. Yleisopetuksen ryhmät ovat yleensä kooltaan 20 oppilaan molemmin puolin, joten aikaa yksilöpainotteiselle opetukselle musiikintunneilla ei kovin usein jää. Tämän vuoksi herää huoli erityisoppilaiden pärjäämisestä ja opetuksen

hyödyttömyydestä, jos taso on joillekin liian vaikea ja joillekin taas liian helppo. Molemmissa tapauksissa motivaatio oppimiseen voi lopahtaa. Isommassa ryhmässä on myös luonnollisesti vähemmän aikaa keskittyä oppilaan ohjaamiseen yksilön näkökulmasta. Edellä mainittuun haasteeseen ratkaisuksi voisi sopia esimerkiksi muutaman avustajan apu tunnilla tai todella strukturoitu opetus sisältäen pätevää eriyttämistä.

Eriyttäminen on opettajan yksi tärkeimmistä ”työkaluista” opetuksessa, oli sitten kyse mistä tahansa opetettavasta aineesta (Moberg & Vehmas 2015, 58-60). Musiikinopettajan tiedon puute eriyttämisestä tai oppilaiden tuen tarpeista on myös yksi haaste musiikintunnille integroimisessa, sillä musiikkikasvatuksen koulutusohjelmassa ei mielestäni tuoda tarpeeksi esille erityispedagogiikan tuomia ratkaisuja, joista tuleva musiikinopettaja saisi hyvän perustan monipuoliselle eriyttämiselle ja oppilaan tukemiselle.

6 MUSIIKINOPETTAJALLE

Musiikkikasvatuksen koulutus ja opetus kehittyvät siinä missä muutkin. Muun muassa monet menetelmät ja opetustavat ovat muuttuneet ja monipuolistuneet vuosien varrella. Juha Salo (2009) pohtii artikkelissaan *Musiikinopetusta vai erityismusiikinopetusta?* paljon musiikkikasvatuksen ja musiikkiterapian rajaa. Onko kyseistä rajaa edes olemassa?

Salo (2009) korostaa, että musiikkikasvatus ja -terapia kulkevat käsi kädessä, tai ainakin niiden tulisi kulkea. Sekä musiikkikasvatus että -terapia täydentävät toinen toistaan, ja ovat Salon pohdintojen mukaan erittäin hyvä yhdistelmä musiikintunnille. Näin ollen musiikinopettajalla olisi hyvä olla jonkinlaiset valmiudet myös musiikkiterapiaan, jotta musiikinopetus olisi mahdollisimman antoisaa ja hyödyllistä oppilaille. Vaihtoehtoisesti myös musiikinopettajan ja musiikkiterapeutin yhteistyö esimerkiksi erityiskoulussa toimii yhtenä ratkaisuna, kun musiikkikasvatusta ja musiikkiterapiaa halutaan yhdistää ja musiikkiterapiaa hyödyntää musiikintunnilla. Musiikkiterapian ja musiikkikasvatuksen yhdistämistä sekä yhteistä lähestymistapaa Salo kutsuu terapeuttisesti suuntautuneeksi musiikkikasvatukseksi. (Salo 2009, 193-195.)

Musiikintunnilla ei ole yhtä ainoaa oikeaa vastausta, miten oppia ja miten opettaa, jatkaa Salo (2009). Oppiminen ja opettaminen ovat paljon kiinni yksilöstä ja esimerkiksi yksilön luonteesta. Koko opetustilanne erilaisine ihmisineen on erittäin suhteellinen tilanne. Teorioita voidaan toki hyödyntää musiikintunnilla opetuksessa ja oppimisessa, mutta lopullinen ja tärkein huomioon otettava tekijä oppimistilanteessa on kuitenkin aina ihmiset ja se, miten kukin kokee itselleen parhaaksi tavaksi toimia tilanteessa kuin tilanteessa. (Salo 2009, 191-194.)

Miten arvioida tasavertaisesti oppilaita, joilla on erityisen tuen tarpeita? Eritoten taideaineiden arviointi on usein hankalaa, kun on monta oppilasta erilaisine tuen tarpeineen. Ratkaisua näihin arvioinnin ongelmakohtiin on haastava löytää, harmittelee Salo (2009). Numeroarviointi ei ainoana arviointikeinona kovin paljoa oppilaan koulumenestyksestä kerro. Tämän vuoksi Salo painottaa sanallisen arvioinnin antamista numeroarvioinnin lisänä kurssien aikana. Lisäksi kannustaminen on tärkeää varsinkin, kun on kyse taideaineista. Tällaista kannustavaa palautteen antoa ja arviointia kutsutaan minäkäsitystä tukevaksi arvioinniksi. Tietenkään

kaikissa aineissa ei tätä arviointimenetelmää käytetä, mutta taideaineisiin muun muassa tällainen arvioiminen on oikein oiva ratkaisu. (Salo 2009, 192.)

7 LOPUKSI

On sanomattakin selvää, että erityisen tuen tarve ei määritä ihmistä tai ihmisen arvoa. Harmillisesti oletukset ja ennakkoluulot ovat vieläkin varsin yleisiä. Erilaisuus, vammaisuus tai tuen tarve koulussa saatetaan helposti liittää esimerkiksi vähä-älyisyyteen, ilkeyteen tai muihin ongelmiin elämässä. Oppilaan tuen tarve tarkoittaa kuitenkin aivan päinvastaista edellä mainitusta, sillä erilaiset oppijat voivat tietenkin myös olla älykkäitä ja motivoituneita, kunhan tukitoimiin vastataan oikein ja ajoissa.

Onneksi nykyään ajatus tuen tarpeista ja erilaisista ihmisistä sekä oppijoista eivät enää herätä negatiivisesti latautuneita tunteita ja odotuksia yhtä paljon kuin vielä esimerkiksi 20 vuotta sitten, vaan tuen antaminen ja eriyttäminen tapahtuu normaalisti jokapäiväisessä koulunkäynnissä, tai ainakin tulisi tapahtua. Yhteiskunnan käsitykset ihmisten erilaisuudesta ja esimerkiksi vammaisten oikeuksista ovat kuitenkin muuttuneet hitaasti, joidenkin yksilöiden osalta ehkä liiankin hitaasti. Vaikka paljon on tapahtunut asioita, jotka helpottavat erilaisten oppijoiden koulutietä, niin vieläkin tilanne ei missään nimessä ole ihanteellinen. Monissa kouluissa tuntuu olevan alhaiset resurssit oikeanlaiseen tuen antamiseen, eikä yksilön tarpeiden priorisoimiseen ei ole tarvittavasti aikaa. Erilaiset ongelmakohdat kouluissa askarruttaa sekä opettajien että perheiden mieltä ja niin myös minun.

Tulevana musiikinopettajana en voi liikaa painottaa taideaineiden merkitystä. Uskallan sanoa, että kaikki hyötyvät taideaineista, mutta eritoten vammaiset ja muut tukea tarvitsevat oppilaat voivat saada esimerkiksi oikeanlaisesta musiikinopetuksesta aivan erityisiä tunnekokemuksia ja inspiraatiota elämäänsä. Erityisoppilaille, riippuen diagnoosista ja tuen tarpeista, saattaa olla hankaluuksia kommunikoinnissa ja sosiaalisissa tilanteissa. Uskon, että musiikki toimii yhtenä vuorovaikutuksen välineenä silloin, kun sanat eivät riitä.

Tämän kandidaatintutkielman kirjoittaminen on ollut minulle opettavainen ja mielenkiintoinen prosessi. Lähdemateriaaleja tutkiessani ja sisältöä pohtiessani olen saanut niin teoriapohjaista kuin myös käytännön tietoa tulevaisuuden työtaivalta varten. Aihe on antanut minulle perspektiiviä elämään ylipäätään ja herättänyt ajatuksiani kiperiin kouluelämän ongelmakohtiin, mutta myös mahdollisiin ratkaisuihin.

Opettajaksi opiskelevien tutkinto-ohjelmassa tulee ehdottomasti olla enemmän kursseja eriyttämisestä, erityisen tuen tarpeista ja tuen antamisesta. Kaikilla opettajilla tulee olla hyvät valmiudet jokapäiväiseen tuen antamiseen ja eriyttämiseen, sillä kaikki me olemme jollain tapaa erilaisia oppijoita.

LÄHDELUETTELO

- Ahonen, T., Aro, M., Aro, T., Lerkkanen, M. K., & Siiskonen, T. (2019). *Oppimisen vaikeudet. Niilo Mäki Instituutti. Otavan Kirjapaino Oy.*
- Duodecim terveyskirjasto, *Suomen CP-liitto ry* (2020) Haettu 10.1.2022 osoitteesta <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk01260>
- Hautamäki, J., Kivirauma, J., Lahtinen, U., Moberg, S., Savolainen, H., & Vehmas, S. (2015). *Erytispedagogiikan perusteet (3. uud. p.).*
- Jahnukainen, M. (2012) Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa. Teoksessa *M. Aro, P. Björn, M. Jahnukainen, T. Harrikari, J. Hämäläinen, T. Koponen, H. Koiso-Kanttila, R. Laakso, H. Forsberg, J. Pulkkinen, A. Ritala-Koskinen, A. Kantojärvi, T. Heino, M. Oranen, R. Rinne, J. Kivirauma, A. Tuittu, M. Kuorelahti, K. Lappalainen, R. Viitala, M. Takala, H. Viholainen, A. Rantala, A. Rytivaara, S. Uotinen.* Vastapaino, Lastensuojelun Keskusliitto
- Juvonen, A. (2008). Taito- ja taideaineet pedagogisen hyvinvoinnin tuottajina. Teoksessa *K. Lappalainen, M. Kuittinen & M. Meriläinen (toim.) Pedagoginen hyvinvointi. Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia, 41, 75-95.*
- Kaikkonen, M. (2009). Erytismusiikkikasvatus. Teoksessa *Louhivuori, J., Paananen, P. & Väkevä, L. (toim.) Musiikkikasvatus. Näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen.: Suomen musiikkikasvatusseura–Jyväskylä: FISME ry, 203-218.*
- Kaikkonen, M., & Laes, T. (2011). Erytismusiikkikasvatus edistää oppimisen tasaa. Teoksessa *Musiikki kuuluu kaikille-Erytismusiikkikasvatuksen käsikirja opettajalle, 10-14.*
- Karppanen, J. (2021). Henkilökohtainen tiedonanto 27.5.2021
- Kesäläinen, J., Suhonen, E., Alijoki, A., & Sajaniemi, N. (2019). Children's play behaviour, cognitive skills and vocabulary in integrated early childhood special education groups. *International Journal of Inclusive Education, 1-17.*
- Marjakoski, T. (2021). Henkilökohtainen tiedonanto 25.5.2021
- Määttä, P. & Rantala, A. (2016). Tavallisen erityinen lapsi–Onnistuneen yhteistyön arvoitusta ratkomassa. *Jyväskylä: PS-kustannus.*
- Raivio, P. (2005). Tarkkaavaisuushäiriöinen oppilas musiikin tunneilla: esimerkkinä Jyväskylän seudun musiikinopetus perusopetuksen vuosiluokilla 7–9.
- Rautanen, A. (2022). ERIA1050 oppilastyö
- Rautanen, A. (2021). ERIP102 oppilastyö

- Räty L.M.O., Kontu, E. K., Pirttimaa, R. A., & Räty L.M.O. (2016). Teaching Children with Intellectual Disabilities: Analysis of Research-Based Recommendations. *Journal of Education and Learning*, 5(2), 318-336.
- Salo, J. (2009). *Musiikinopetusta vai erityismusiikinopetusta*. Teoksessa Louhivuori, J., Paananen, P. & Väkevä, L. (toim.) Musiikkikasvatus. Näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen. Helsinki: Suomen Musiikkikasvatusseura FiSME ry, 189-201.
- Schaefer, J. M., Cannella-Malone, H., & Brock, M. E. (2018). Effects of peer support arrangements across instructional formats and environments for students with severe disabilities. *Remedial and Special Education*, 39(1), 3-14.
- Siiskonen, T., Alila, S., Hännikäinen, T., Pitkänen, K., Walle, P., Kaakkurinniemi, E., & Häyrynen, E. (2017). Valteri oppimisen ja koulunkäynnin tukena. Teoksessa S. Puukari, K. Lappalainen & M. Kuorelahti (toim), *Ohjaus ja erityisopetus oppijoiden tukena*. Jyväskylä: PS-kustannus. 208-217.
- Valteri (2022). *Tukea oppimiseen ja koulunkäyntiin*. Haettu 15.4.2022 osoitteesta <https://www.valteri.fi>
- Väisänen, J. (1996). CP-vammaiset ja musiikki: CP-liiton kesäkursseilla olleen luovantoiminnanryhmän tarkastelua musiikkiterapian kannalta.